

boris Švaljek

izložba
u galeriji
zagreb-intercontinental,
1980.

ive
šimat
banov

Filatelist ili arheolog? Botaničar ili zoolog? Počinjem ovim alternativama koje se, kad je riječ o stvaralaštvu Borisa Švaljeka, savršeno izmiruju. I arheolog i zoolog. Još bolji botaničar ali i filatelist. Sakupljač sitnica i strastven kolecionar. Numizmatičar i antikvar.

Valjani su razlozi da se o ovom relativno mladom umjetniku (rođen 1951) govori kao o izrazitoj slikarskoj ličnosti unutar suvremene hrvatske umjetnosti i posebno unutar mlađe slikarske generacije koja je polarizirana i nepomirljivo »zavađena« na dvije temeljne struje; s jedne je strane (uvjetno kazano) intelektualistička nastrojenost a s druge emocionalno pokriće. I nije toliko važno što je Boris Švaljek imao već 15 samostalnih izložaba i sudjelovao na brojnim kolektivnim izložbama kod nas i u inozemstvu, a ne potiče nas naročito ni množina lijebih riječi na račun njegova stvaralaštva kojima ga je kritika zasula. Izazov za pisanje nalazimo u njegovoj crtačkoj osobitosti, koja je bez pravog konteksta i bez

pravih analogija unutar hrvatske likovne umjetnosti.

Njegovi su počeci, naravno, u znaku učenja, rijetkog strpljenja i strpljivog poteza ruke učenika. Švaljek, međutim, reinterpretira lekciju svojih učitelja, podređuje je vlastitoj »knitici spoznaje« svijeta (i stvaralaštva) — kritici koja je iskazana mladenačkom vjerom u promjenu svijeta umjetnošću, i to prije svega ironijom i kritikom svih postojećih oficijelnih vrijednosti. Ta je kritika dosljedno provedena likovnim sredstvima; minucioznošću crteža i finoćom boja, te oblicima u kojima odjekuje Hegedušićeva grotesknost i farsa. Njegovo se djelo brzo izdiferenciralo od prosjeka, odlikujući se solidnom likovnom izobrazbom, koja se ogleda u domišljenoj slikarskoj teksturi i iznijansiranoj i suptilnoj složenosti njegova crteža.

Jasno, u početku mu bijaše uzorom Hegedušić i učiteljeva kompozicijska i misaona kompaktност, od njega je preuzeo načelo jasnoće volumena i linije, i kritičke motive ljudi manipuliranih zemaljskim i nadzemaljskim silama. Od najranijih djela (*Motorist, Biciklist, Aerodrom, Milde Sorte* iz 1973, ili *Rekreacija, Trening, Rekreativac* iz 1977) Boris Švaljek je izricao svoju osudu »svijeta šansi za sve, u kojem je bacač kugle... ovjenčan aureolom besmrtnosti poradi dva-tri centimetra više«.

Njegova će djela karakterizirati snažan plasticitet linijom definiranog volumena, delikatan inkarnat i jasna artikulacija pokreta ljudskog tijela (pri čemu svijetlo-tamno ne narušava plastičnost lika). Bit će to svojevrsna ironija, nikada karikatura poput Hegedušićevog *Optimista* ili *Sampiona* (1964). Neprimjereno bi bilo tražiti karikaturalna svojstva u djelu Borisa Švaljeka. Međutim, ima mnogo ironije i sarkazma. Ta je ironija naglašena

na brižnim likovnim tretmanom linija i volumena; paradoksalno govoreći, očigledna je upravo zbog te ozbiljnosti u fiksiranju objekta. Glava *Rekreativca* ima istu tupost izraza kao i glava Hegedušićeva *Šampiona*, koji u ruci drži kuglu, blizanku drugoj što fungira glavu. Ta je ironija naglašena i likovnom i psihološkom bezizražajnošću dvaju oblutaka koji bi bez po muke mogli zamijeniti mjesta i funkciju; princip jasnoće volumena (Trening, Rekreativac, Rekreacija), čiste konture i »tenzija pokreta« što pokazuje agresivnu ali slaboumnu mišićavost tijela.

Na polju crteža, u toj filatelistici, u toj strasti i bunilu sitnica Švaljek može sve: uznositi bjezinu, biti realist u Daumierovu smislu, biti nadrealist, ali čas hoće, čas neće. Njegov je crtež karakteran i karakteristično fin i domišljen. Karakteran — po dosljednosti tkane niti, po njezinu smislu i njezinoj predmetnoj funkciji. Karakterističan po finoći svoje tanahne crtačke pređe i delikatnosti niti kakve je malo kudjelja isprelo unutar hrvatske likovne umjetnosti. Blizak, čini se, prije umjetnosti Daljeg istoka nego ijednog evropskog suvremenika.

Rečeno je negdje da je njegov crtež plod igre. Dakako — igre! Ali igre znalačke igre, koji ne zna nego ustrojava njezina pravila: od slučajnog izbora stvara — zakon, od nađenog pera — živu pticu, od mrtvila — život. Pjesnik i analitičar. Sintetičar snažne moći rekonstrukcije. Ako ne znate kako je izgledao svijet — on će vam reći. On će vas uvjeriti u prve oblike života (životinjskog ili biljnog svijeta). Vjerovati treba njegovu dinosaurusu i njegovu prvom vodozemcu. Jer, dovoljno mu je pero da bi govorio o letenju. Dovoljan mu je list da bi govorio o šumi. Dovoljna mu je kost nađena u bogzna kojoj pustari da bi govorio o životu

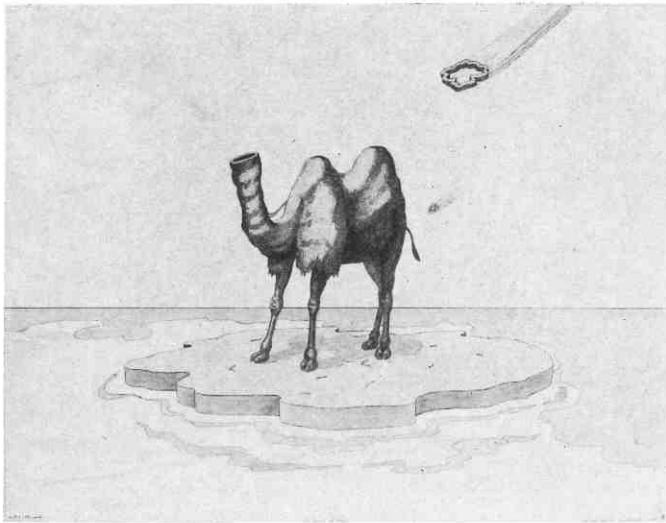
mesu. Dovoljan mu je najmanji znak života da bi napučio svijet svim bićima, raznih rasa i rodo-slovlja.

Svakako — igre! Igre koja traži izmišljeno što zatim postaje tvarno i zbiljsko. On nije ni metafizičar, ni tragičar, ni egzistencijalist. Pogled mu zapinje na najmanjoj travci, i nema te »sitnice« koja mu ne bi zagolicala ruku (i srce). I nema toga božnjeg stvora koji će ostati nepriimjećen od njegova oka niti će biti toliko nesretnog bića da ga Švaljek ne bi otkrio. To respektiranje svake pojedinosti, taj »skup sitnica« donosi i iskazuje virovitošću i hirovitošću crteža, strpljivog, predmetno jasnog, preciznog: zamršenog i razmršenog istodobno. Njegova tanahna nit ne može podnijeti pitanje sudbine čovjeka ni ljudsku tragičnost hamletovske alternative. To tkanje obeshrabruje »jake« i metafizičare što traže najmanji izgovor za potragu izgubljene ili ugrožene ljudskosti, jer ona na svom putu ne nailazi na galiole ni na svece, na hulitelje ni na bogobojažne, već samo na krhotine neke kravljе tintare rasute u pustinjskom pijesku, troumu kornjaču, Smithove otoke u Oceaniji, lešinare i pse... jed-

nom riječju: sve i sva pod kapom nebeskom! Čudan neki akvarij: kukci, amebe, lubanje, kamena sjekira, grabežljivac, zmjiski rep, kentaur, slon, Galapagos, člankonožni gusjeničari, sobovi, hobotnice, orlovi, morski krvoloci, bivoli, baloni, hetero, galije, ribe-listovi, raže, šišmiši, vragovi, kiša, kiša riječi. Kakav prirodni red! Kakav moralni red! Ako čovjek jede čovjeka, riječ je o ovom moralu. »Ja se borim ne boreći se« — kaže Švaljek. Kakva pomirba krvožednih i pitomih, blagih i naglih, jakih i slabih!

Siguran crtač poput Švaljeka tako izmišlja i uspostavlja svoj uvijek novi prirodni poredak, ali i ne odolijeva izazovu objekta koji mu ide u susret. On svakako nije prvi botaničar u hrvatskoj likovnoj umjetnosti. Vjerojatno ni posljednji. Ali, on je neosporno najdosljedniji. »Moj angažman je priča ispredena od hiljade niti« (Švaljek).

»Čini mi se — kaže Hildebrand — kad bi neki vrtlar uzgojio biljke ispod staklenog zvona različitih oblika i time postigao samo različite oblike žbunja, da bi smo se poslije bavili samo tim različitim oblicima a zaboravili zbog svih tih različitosti da je

ovdje riječ o biljkama s njihovim unutrašnjim životnim porivom i njihovim vlastitim prirodnim zakonima.» Bojazan od pukke geografije i biografije biljnog svijeta u slučaju Švaljekovih čudesnih drveća i paprati suvišna je jer on iskazuje zdravu radost otkrića obilja oblika. On slijedi motive do u najmanje pojedinosti, s istom onom strpljivom ustrajnošću s kakvom ih je slijedio Dürer (crtež Trava, Morž npr.), Holbein (crtež iz Erazmova primjerka Pohvale ljestvosti npr.) i ostali sjevernjaci izgubljeni u pojedinostima. Nisu li Švaljekove trave i stabla iznikli iz Sassetinih i Fra Angelicovih zlatnih krajolika, i nisu li to stabla sa umbrijskih brežuljaka? Nisu li ona potekla iz bogatstva motiva flore i cvijeća sa islikanog korala franjevca Razmilovića Bone npr., što ga čuva samostan poljudski u Splitu? Od sveopćeg slikarskog nasljeđa Švaljek je učinio saveznika »subjektivno preslojavajući tradiciju na način koji je asubjektiviziran do vidljivih značajki nje same, a opet podređen volji umjetnika« (V. Maleković).

U Disperzijama (1978) označit će Švaljek eksploziju srčike i čahu-

re biljke što rasipa potencijalni život ako sjeme padne na plodna tlo a ne u »korov i drač«. Ni traga onom plastičkom osjećanju forme. Dok se u Poliptisima mogla čitati jasna forma životinjskog ili biljnog života, ovdje je riječ o nepovezanim mrljama crnina, koje svoju kaotičnost konfrontiraju savršeno preciznom obliku nekoga kukca i puževe kućice što su izbjegli razornoj snazi disperzije.

I prije Švaljekova puta u Americu njegovim se poliptisima prisivila komponenta američkog pop-art-a, i ta konstatacija stoji (i nakon njegova povratka) onoliko koliko je samo riječ o postupku i t e h n i c i postupka. Sadržajno ili, bolje reći, genealoški njegovi su poliptisi produživali izvorišta njegove botaničke i zoološke filatelistike koja je sada ustupila mjesto atributima i ikonici jedne sve bliže civilizacije (npr. strip, novine, reklame...). No, i Američki poliptih (1979) i Uzbudljiva Amerika br. 1, usprkos elementima uvećanih stripovnih sekvenci (što podsjeća na Roya Lichtensteina) i ostalih atributa banalne američke svakidašnjice, prije je romantičarska vizija jednog ipak

dalekog i nedovoljno poznatog svijeta nego nekakva njegova osuda.

U crtežima Švaljek zadržava onu »konceptualnu komponentu« sadržanu u pisanom tekstu koji se, kako dobro primjeće Željko Sabol, javlja u dvije uloge: »kao grafički znaci i slobodni spoznajni pojmovi: ironičnost spomenutog postupka sadržana je u tome što se u crtežu imenuje ono što je očigledno«. Svet jet humornog u Švaljekovu djelu izražavat će deva bez glave na otoku — što je svojevrsna ironija stanja čovjeka koji često i bez glave — može!

Može li mu se zamjeriti sitničavost? Nikako, jer njegova sitničavost uništava banalni fizički identitet stvari i prenosi uočeno u kontekst osjeta.

Rekao sam na početku i to ponavljam: Švaljek je slikar bez konteksta. Bez pravih analogija. Najbliži finoći Lovrenčićeva i Šiškova crteža i »kanconijeru smrti« Nives Kavurić-Kurtović. No Švaljekov je kanconijer kanconijer sveopćeg života. Njemu pripada svijet i sav život na zemlji. Njemu: slikaru-beskućniku.